

Med cigani.

Spisal Ivo Trošt.

I.

»**D**ober plezalec -- kakor si ti — si nekoliko pomaga z lestvo in močnim drogom. Upreti se mora na okno v kotu poleg ogelnega stolpa, pa je na obzidju; od tam je na zgornje okno — v dvorano — samo korak.«

Tako je poučeval ciganski starejšina Dados poleg ognja sedečega cigana, mladeniča drznega pogleda in krepkih rok, ki je hotel pokazati za cigansko obrt posebno spretnost z ropom v bližnjem gradu Školu.

Ciganska družina se je baš razpršila na vse vetrove, da pridobi kaj slastnega za večerjo. Poleg ognja je sedela zraven Dadosa in mladega cigana Ciave samo še stara ciganka-vražarica. Starejšina privleče iz kupa cunj svečanostno grofovsko obleko; v njo se je oblekel Ciava, da se ponoči čim lažje ukrade v grad ter z lučjo na srednjem oknu nad vrati naznani Dadosu, da je že zadavil vratarja, ostrašil ali celo umoril zaradi grofove odsotnosti samujočo grofico, ostali družini pa dokazal, da je on pravi, domov prispevši školski grof Egon. Dadosu bo treba potem samo odpreti vrata in se pridružiti Ciavi, da prebrskata nekoliko po graščinskih dragocenostih in denarnicah, si naložita bogastva po volji ter odideta za drugimi cigani na Ogrsko.

»E, binko ciana!¹⁾«
zarezgeče starka skozi edina sprednja zoba, »ko bosta vidva grabila srečo z obema rokama, tedaj bo nam pel ta-le sodček veseli odhod iz te doline; vama pa bo znamenje, da se ni treba bati nevarnosti. Tram-ta, tram-ta, tram-ta! Vse potrebno ukrenemo za vajino varnost. Mrodenoro²⁾ z vama! — Jaz sama bom bobnala po sodčku. A vidva pomnita tedaj, da je vaju sam

Mrodenoro pripeljal k polnim jaslim. Egon naj zve, da je naš Dados plemeniti romov sij.³⁾

Mogočno se je dvigal plamen pod drevesne veje, čudne sence delajoč po bližnjem gozdu.

¹⁾ Vražji sin! ²⁾ Bog. ³⁾ cigan.

»Srečno završiva, samo da splezaš na okno. Danes sem pregledal vse. Meni je že od nekdanj znan ta grad. Maščevanje me je privedlo sem, da ga zopet vidim, zopet in zadnjič. Tudi vratarja poznam izza mladih let. Škoda ga bo, ali bogastva je tu gori mnogo!« Dadas se strese, pljune od sebe in nadaljuje: »Ciava! Zastonj ti nisem pripravil te-le obleke. Mnogo me stoji, in velika je moja jeza. Vse to zaračunamo z obilimi obrestmi!«

Plamen se je dvigal više in više. Temna noč se je širila v gozdu, z nočjo so se pa bližali ognju razni cigančki in ciganke — kakih petdeset glav. Mladi Ciava je opasal bodalo, dvignil ščit in se plazil kakor mačka proti gradu, kamor je nameraval dospeti še pred prihodom radovednega meseca.

II.

Dadas se je zložno iztegnil ob ognju, mrmral zaradi majhnih darov in prepočasnih nabiralcev. Zdelo se mu je, da bi ne bilo napačno, sedaj-le pri-grizniti kaj dobrega — pred trudapolnim opraviлом. Nevoljno brčne sodček, da se je zakotal v grmovje, in zarenči: »Starka! Večerjo! Le brzo!«

Ciganska družba se je nabirala naglo, izdatno in glasno. Obstopili so ogenj, da je ležal Dadas v senci najraznovrstnejših polnagih postav. Zeblo ga sicer ni; saj je bila komaj prva polovica kimavca v deželi, a skrbelo ga je, kako dovrši Ciana nocojšnji posel. Dražile so ga pa tudi še druge, čudne misli. Obrnil se je znak in, položivši obe roki križema pod glavo, zrl v zvezdnato nobo. Kaj je neki iskal med zvezdami stari grešnik?

*

Mlada vdova Ležanka iz bližnje vasi je hodila na tlako v grad Škol, kakor je bilo tedaj sploh navada po Slovenskem. Njenemu sinku Andrejčku je bilo komaj devet let. Očeta ni poznal, bratov in sester ni imel. Zato mu je bilo ob materinih robotah največkrat doma prav dolgočasno. Ker tiste čase tudi šole ni bilo, je dečko silil za mamico na grofove njive. Hudobni grof ga je tako nagnal nekolikokrat s psi in s palico, da je vselej le težko odšel večji nesreči.

»Paglavец ti beraški, poberi se mi! Tukaj samo motiš, da ljudje ne delajo, kakor bi morali. Puci, na! Daj gal Puci!« — In deček je bežal navadno domov pred rodno kočo, kjer je jokal, da so ga zasketele oči. Nekoč sta ga pa psa podila naravnost v gozd. Dolgo je bežal. Obe peti sta mu že krvaveli, ko se je ustavil in plašno ozrl, kako daleč je še od pasjih zob do njegovih beder. Psov ni bilo več nikjer, on pa je že tako daleč v gozdu, da ga je bilo strah naprej in nazaj.

Kar stopi k njemu zarastel cigan, ga prime za roko in vede s seboj. Ko se je branil in vpil, mu je zvezal obe roki na hrbet, zamašil usta, zavezal oči in ga vedel za seboj kakor volička. Šla sta daleč, daleč. Sredi temnega lesa ga razveže in postavi k velikemu ognju. Desno roko je imel še na vrvi, konec vrvi pa v rokah mladi cigan.

»Gadzi! Gadzi!«¹⁾ so se mu posmehovali črni, umazani cigani in razgaljene ciganke, katerih jezika ni umel prav nič. — Zaman je klical mamo, zamaniskusil pobegniti. Kam hoče ponoči?

¹⁾ necigan.

Ležankin Andrejček se je pociganil. Leto za letom je bolj pozabljal na domovino; le grofa in psov in pasjih zob ni mogel pozabiti. V molitvi se je še spominjal mamice in molil, kar ga je naučila v nežni mladosti. Naposled je skoro zabil tudi to. Dovršil je kot dorastel mož marsikatero cigansko junaštvo, ko je bilo treba ukrasti konja, ovco, govedo ali o belem dnevu prinesiti iz skrinje najbližjega kmetiča vso njegovo gotovino. Še danes, ko so jim orožniki takoj za petami, ne razločuje ciganska vest nič kaj rada, kaj je dobro in kaj zlo, kaj moje, kaj tvoje.

Andrejček je dorastel brez vsakršnega pouka, zato pa presegel svoje ciganske vrstnike v spretnosti.

Spoštovanega moža so izvolili ciganje za svojega Dadosa¹⁾ — starejšino. Imel je neomejeno oblast nad svojimi podaniki kakor turški paša. Vrlo je vodil ciganski rod in poslej tudi češče mislil na svojo mater, ki mu jo najbrž že krije hladna zemlja. Spominjal se je pa tudi, da se sedaj najlažje maščuje ponosnemu gradu in ošabnemu grofu.

Ciava je vratolomen mladenič; ni ga groza niti če mori nasprotnika.

III.

Nekdanji Ležankin Dreyče je začel poizvedovati o svoji domovini, o Školu in školskem graščaku. Nihče ni vedel, da je sploh na svetu grad in graščak tega imena. Natančno je opisoval kraj in okolico, češ: Škol je na griču. Pod gričem se vali bistra reka in nedaleč od tam izgine med strmimi pečinami pod zemljo. Blizu tam je morje, Trst . . . lepi, lepi kraji — domovina. Vsa ciganska drhal si je nekaj dni belila mastne glave, da bi ugodila svojemu gospodarju. — Zaman! Končno se zglesi kodrasto ciganče, da ve; ali to je daleč, daleč za devetimi gorami, devetimi vodami, devetimi gozdovi . . . Bivali so tedaj na južnem Ogrskem, kjer je še danes veliko ljudi, ki niso še nikdar videli morja.

Dadosova volja — vsem zapoved. Dvignili so se iskat njegovo domovino.

Ciganče, ki se je šele oni dan pridružilo Dadosovi četi, je znalo vsako družbo zabavati z igranjem na goslih in s tem služiti novce na semnjih, svatbah in plesih, to ciganče je že obredlo mnogo sveta in kazalo Dadosu pot v kraj njegovega rojstva, v kraj osvete.

Dolga je bila pot, dolga kot hudo leto.

A mnogoglava družina je vendar došla na svoje mesto in se utaborila s konji, osli in mulami v bližnjem školskem gozdu. Prvi dan se je Dados oblekel v navadnega berača s suho roko, šel pozvedovat v rodno vas, kje je grob matere Ležanke, in dognal, da ga še ni nikjer. »Starica še živi«, so mu rekli, »in žaluje po izgubljenem Andrejčku — že nad štirideset let.« Potem se napoti v grad, kjer je natanko zvedel, da ni doma gospodarja; videl pa je nekdanjega grofa Egona hčer — sedaj postarno mamico med cvetočimi vnuki in vnukinjami. Dala mu je lepo darilo, vprašala neznanega berača, odkod je in odkdaj je tako pohabljen. Podvival se je na grajsko dvorišče in

¹⁾ oče.

v vratarjevo sobico, kjer mu je povedal grofov strežaj, da grofa ne bo domov še nekaj dni.

Naslednji večer se je pa plazil pred prihodom nadležnega meseca po skrivnih stezah Ciava proti Školu. Čudno! Vsa tla so se mu zdela drugačna nego kje drugod; vse doline so mu bile znane, stezice glajše, grmovje mu ni trgalo obleke. Doli v strugi so šumeli valovi domače reke v neznani podzemeljski svet. Dados se zgame: Ali mu niso svetile nekdanj prav takšne zvezde? Pa ti hribati vrhovi, niso-li to stari znanci? In luči v sosednjih vaseh so tudi stare znanke. Gozdovi in vrtovi so spomini mladostne sreče. Tam v vasici pa še trepeče srce za njegovo življenje, za njegovo dušo — zlato srce njegove matere. Vsi, vsi ga pozdravljajo toplo in srčno. A on? — Ali sprejemlje bratske pozdrave? Ne mara, ne more jih sprejemati. Dados je cigan!

Na vzhodu se svetli. Mesec bi utegnil vse pokvariti. Torej še nekaj trenutkov, in ponosni grad naj čuti, da je moral on — mogočni Dados — teči pred zobmi grajskih psov. Vsak hip mora zaplapolati luč nad velikimi vrati.

Dados se pomika naravnost proti mestu in nasluša. Vse tiho. Le v dolini se oglašajo sova, pojoča školskemu bogastvu prezgodnjo nagrobnico. »Nagrobnico?« se zdrzne cigan Andrej. »Torej ne bom videl ljube mamice, bežati bom moral za svojimi ljudmi. Torej je zaman jokala štirideset let? Kaj, kaj naj storim? Gospa grajščakinja je tudi sama dobrotja; ne zasluži moje osvete. In graščak? Njega ne poznam. Morda je najboljši človek, dobrotnik vsi okolici. Nedolžni otročiči . . . Ciava je drzen . . . Njegavo bodalo . . .«

»Izdajalec!« mu nekaj zašepeče v duši kakor odmev gričev in dolin — nekdanjih znancev. »Ti hočeš onečastiti zavetje svojih mladih let. Zver v človeški podobi!« Dados je komaj lezel po mostu, se obesil na kladivo na visokih vratih, potrkal z obema rokama, zbudil vratarja in — mu povedal, da se v kotu poleg stolpa plazi v graščino tat. Morda je že prepozno. Mesec je pogledal izza gore . . .

*

Nad velikimi vrati je zablščala luč. Prižgal jo je vratar, ki je budil hlapce. V ciganskem taboru je pa nekdo začel razbijati na prazen sodček. Hlapca sta šla na pol oblečena z vratarjem v stolp in še pravočasno zasačila tatu, ko je priplezal na okno. S sekirami in starimi meči so mu ranili roke, da je strmoglavil z bodalom in oklepom v prepad, dočim je odhajajoči ciganski drhali še vztrajneje pel sodček veselo odhodnico.

V prepadu so našli zjutraj — dvojce dolgih drogov in visoko lestvo in nekaj okrvavljenega kamenja. Cigana niso našli. Odnesele je pete za bežečo družbo.

Grof je bivšega Leženkinega Andreja bogato nagradil in mu dal službo graščinskega lovca, ko je povedal, da ga je spomin na mamo, na rojstni kraj in zlata mlada leta odvrnil od ciganov in novega hudodelstva. Stara Ležanka se je pa pomladila na stare dni.

Ogrskih ciganov pa ni bilo več v školsko okolico.